

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA 20 KUR'A NAFİA ASKERLERİ KARARI

Hakan ALKAN*

Özet

Lozan antlaşmasından sonra; Türkiye Cumhuriyeti'nin Rum, Ermeni ve Yahudi azınlık cemaatleri oluşmuştur. Bu cemaatlerden birisi olan Rum azınlık cemaati Yunanistan'daki Türk azınlık cemaati ile "mütekabiliyet ilkesi" çerçindedir. Bu cemaatler iki ülkenin ilişkilerinin durumundan doğrudan etkilenmektedirler. Bu çalışmamızda ele aldığımız konu; üç cemaatin üyelerine ve Müslüman Türk kökenli vatandaşlara da yönelik olarak yapılmış olmasına rağmen, uygulamadaki farklılıklar yüzünden, bazı yazarlarca "ayırıcı" bir uygulama olarak değerlendirilmiş bir olay üzerinedir. İkinci dünya savaşı yıllarında alınmış olan Nafia askerleri kararı. Konu üzerine çalışan bazı akademisyenler ve yazarlar, genel olarak Türk hükümetlerinin azınlıklarla ilgili olumsuz bir tavırları olduğu yönünde kanaatlere varmaktadır. Çalışmamızda hükümetin aldığı kararların tespiti için Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları, Resmi gazete, güncel gazeteler ve konu ile ilgili yayınlanmış eserler kullanılacaktır. Çalışmamızı objektif olarak yaparak alınan kararların amaçlarının tespit edilmesine çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan; İkinci Dünya Savaşı; 20 Kur'a Nafia Askerleri; Azınlık

20 KUR'A NAFIA SOLDIERS DECISION IN THE CONTEXT OF TURKISH-GREEK RELATIONS IN THE SECOND WORLD WAR

Abstract

The Second World War, which started with Germany's invasion of Poland on September 1. 1939, and the United Kingdom and France declaring war on Germany on September 3. 1939, quickly spread first to Europe and then to the whole world. By signing it on May 22, 1939, the foundations of the Axis alliance were laid, and Italy began to act together with Germany. Greece, which was occupied by the Italians on October 28, 1940 and the Germans on April 24, 1941, was on the point of losing its independence. Again in the same year, harsh cold that had not been experienced in many years, hunger and the misery brought by the war followed each other and increased the destruction. The Greek people, who could not be self-sufficient in terms of food before the war, were in a very difficult situation. Türkiye, on the other hand, was a young Republic that had not even been twenty years since it emerged from the War of Independence. He was trying to make a big move socially. In addition, he was making great strides in economy and industry. However, the start of the Second World War heralded very difficult days for Turkey. It was trying not to become one of the warring parties by keeping its international relations in balance, and was also trying to solve its internal problems. Wealth tax, 20 Kur'a Nafia soldiers decisions have been discussed by many writers academically or from a popular perspective. The studies carried out to date do not seem to be sufficient to understand the subject. Studies generally indicate that the governments of the period had a negative perspective towards Turkish citizens with minority status. Our aim is to re-examine the documents in the official

* AHBVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora öğrencisi alkanhakan2001@gmail.com

archives and evaluate the studies related to the period from a different perspective in order to look at the subject from a different perspective.

Keywords: Türkiye; Greece; Second World War; 20 Kur'a Nafia Soldiers, Minority

Giriş

1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'yı işgale başlaması¹ ve 3 Eylül 1939 tarihinde de Birleşik Krallık ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi ile başlayan İkinci Dünya savaşı önce Avrupa'ya sonra tüm dünyaya hızla yayılmıştır. 22 Mayıs 1939'da imzalayarak Mihver ittifakının temelini atılması sağlanmış ve İtalya'da Almanya ile birlikte hareket etmeye başlamıştır.²

28 Ekim 1940'da İtalyan, 24 Nisan 1941'de de Alman işgaline uğrayan Yunanistan bağımsızlığını yitirme noktasına gelmişti.³ Yine aynı yıl uzunca yıllardır yaşamadığı kadar sert soğuk, açlık ve savaşın getirdiği sefalet de birbirini takip ederek tahribatı arttırıyordu. Savaş öncesinde de gıda açısından kendi kendine yetemeyen Yunan halkı çok zor durumda kalmıştı.⁴

Türkiye ise Milli mücadeleden çıkalı yirmi yıl dahi olmamış genç bir Cumhuriyetti. Toplumsal olarak büyük bir hamle yapmak gayreti içerisindeydi. Bunun yanında ekonomide, sanayide büyük atılımlar yapıyordu. Ancak, ikinci dünya savaşının başlaması Türkiye için de çok zor günlerin habercisi olmuştur. Hem uluslararası ilişkilerini dengede götürerek savaşan taraflardan biri olmamaya çaba gösteriyor hem de iç sorunlarını çözmeye çalışıyordu.

Varlık vergisi, 20 Kur'a Nafia askerleri kararları akademik olarak veya popüler bir bakış açısıyla birçok yazar tarafından ele alınmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalar konunun anlaşılması için yeterli görünmemektedir. Çalışmalar genel olarak devrin hükümetlerinin, azınlık statüsündeki Türk vatandaşlara karşı, olumsuz bir bakış açısı taşıdığını belirten bir yaklaşım içerisinde. Bizim amacımız konuya farklı bir açıdan bakmayı sağlamak adına resmi arşivlerdeki belgeleri yeniden incelemek ve dönemle ilgili çalışmalarını bir başka bakış açısı ile değerlendirmektir.

1. İşgale Uğramış Yunanistan'ın Zor Günleri ve “Kurtuluş Vapuru”

İşgal ile birlikte Yunan halkı çok zor bir durumda kalmıştı. Büyük bir sıkıntı içerisindeydi. İkinci Dünya savaşı sırasında 1941'de kısa bir süre Başbakanlık yapan Tsouderos'a göre bu sıkıntı beş temel sebepten doğmuştur: Birinci neden, ülke yabancı askeri kuvvetlerin işgali altındaydı ve hem işgal askerlerinin ihtiyaçları hem de Yunan halkının direnişini kırmak adına gıda maddelerine el konulmuştu. İkinci neden, gıda dâhil ülkedeki tüm kaynaklar Nazilerin kontrolüne geçmişti. Üçüncü neden, tarımsal üretimin yapıldığı kırsal kesimde ve adalarda yaşayan nüfusun büyük kısmı, Atina-Selanik gibi büyük kentlere göç etmişti. Bu da gıda sıkıntısını arttırıyordu. Dördüncüsü, Yunanistan içi haberleşme ve taşımacılıkta büyük engeller vardı. Beşincisi, müttefik devletlerden yapılan ithalatın, İngiltere'nin Almanlar savaş sırasında zor durumda kalsınlar diye uyguladığı ablukayla engellenmesi nedeniyle yeterli gıda maddelerinin tedarik edilememesidir. . Hepsi bir araya gelince Yunanistan'da “büyük açlık dönemini” yarattı.

Türkiye, savaş dışında kalmıştı. Buna rağmen II. Dünya Savaşının tüm etkilerini, sıkıntılarını hissetmeye başlamıştı. Ama hemen yanı başında komşularında yaşanan felakete seyirci kalmadı.

İki yıl önce, Türkiye'de Erzincan'da 29 Aralık 1939 tarihinde, Richter ölçeğine göre 7,2 büyüklüğünde, 32.962 kişinin hayatını kaybettiği, 116.720 binanın yıkıldığı, büyük bir deprem meydana gelmişti.⁵ Yunanlılar, Erzincan'da yaşanan büyük deprem felaketine kayıtsız kalmamışlar ve

1 Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Ankara, 1983,1.bs, s. 361
2,Oral Sander,“ Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973”, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları ,Ankara, 1977, s. 137-190
3 Sander, Siyasi tarih (1914-1994), Ankara, İmge Yayınları,Ankara,2023, 32.bs.s77
4 Basil Liddel Hart, II Dünya Savaşı Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları,1.bs, Ankara,2015, s.677
5 Cumhuriyet Gazetesi,23 Mayıs 1942

büyük bir yardım kampanyası düzenlemişlerdi. Şimdi sıra Türkiye'ye gelmişti ve Türk hükümeti, Türk Kızılay'ı eliyle gıda, ilaç yardımı kampanyası başlatmak için karar aldı.⁶

Yunan halkına yardım konusunda sebze, meyve kabzımalları, balıkçılar, gümrükçüler, Devlet Demir Yolları görevlileri, belediye çalışanları, PTT personeli, gazeteciler, TBMM ve milletvekilleri, Üniversiteler ve Türkiye'nin her yerinden vatandaşlar destek oluyordular.

İlk vapurun, 22.09.1941 tarihinde Başbakanlık tarafından Hariciye vekâletine yazılan yazı ile acele notu düşülerek Yunanistan'a gönderilmesine izin verilmiştir. Savaşın askeri kuvvet açısından değerlendirildiğinde envantere dahi giremeyecek Kurtuluş vapuru, dostluk, yaşam ve simgesel "Kurtuluş umudu" taşıyarak, 13 Ekim 1941'de: 10 ton pirinç, 5 ton şeker, 5 ton çeşitli gıda maddesi, 403 kilo nohut, 1.650 kilo mercimek, 404 kilo fasulye, 253 kilo soğan, 300 kilo süt tozu, 500 koli yumurta, 45 çuval tuzlanmış balık ve çok çeşitli gıda maddelerinden oluşan 50 ton gıda ile hareket etti.⁷ Kurtuluş, Kızılay'ın Yunanlı çocuklar için hazırladığı, 25 ton gıda maddesini, İstanbullu Rum kökenli Türk vatandaşlarının hazırladığı, 5'er kg'lık 1.000 koli ile İngiliz ve Amerikan Kızıllıhaçlarının göndermiş olduğu yardımları da Pire'ye ulaştırdı.⁸

Kurtuluş vapuru Yunanistan'ın Pire limanına dört kez yardım götürmüş son seferinde ise kötü hava şartları nedeniyle batmıştır.⁹

1930'lu yılların başında, Atatürk ile Venizelos arasında kurulan barış bağı ile başlayan iyi ilişkilerin dostluğu ve yakınlaşmayı geliştirdiği bir iklimin devamı olarak değerlendirdiğimiz bu destekler, Yunan milletinde de derin yankı uyandırmıştı. Aynı dönemde ne Avrupa ne de Amerika Birleşik Devletlerinden somut yardım gelmiştir. Türkiye ise Kurtuluş vapurunun batmasından sonra Dumlupınar, Tunç, Konya ve Arslan isimli gemilerle yardımlara devam etmiştir. Ayrıca, Yunanistan'a bağlı Ege Adalarındaki halka da yardım yapmıştır.

Türk basınında "İki komşu memleket iki kardeş evi", "ölen kardeş bir milletin ıstırapı karşısında", "Dost", "Dost ve Müttfikimiz" gibi başlıklar atılmıştır.¹⁰

Bu yakınlaşma o kadar sıcak bir hal almıştı ki, uluslararası Kızıllıhaç aracılığıyla seçilecek, 13-16 yaş aralığında 1000 Yunanlı çocuğun Türkiye'de barınması ve eğitimleri için yoğun görüşmeler ve barınacakları yerlerin tespitine, şartlarının iyi olmasına dikkat edilerek, hazırlıklar yapılmıştır. Ancak bu projeden, Yunan Kızıllıhaç başkanının Türk Kızılay Cemiyeti'ne müracaatı ile milli anane ve terbiye sistemlerine, lisan, muhit ve aileden ayrılmalarının uygun olmadığı gerekçesiyle çocukların yurt dışına çıkarılmamasını istemesi üzerine, vazgeçilmiştir.¹¹

Türkiye'nin savaş esnasında Yunanistan'a yaptığı yardımlara; İtalya'nın Yunanistan'a saldırmasından hemen sonra, İstanbul Rum Cemaatinin organizasyonu ile İstanbul'da yaşayan Yunan tebaası Rumların ve gönüllülerin Yunanistan'a savaşa gitmelerine izin verilmesini, Rum, Ermeni ve Yahudilerin aralarında toplayarak Yunanistan'a gönderdikleri maddi yardımların Kızıllıhaç aracılığıyla ulaştırılmasına imkân sağlanmasını, başta askeri personel olmak üzere, Kahire'de kurulan Yunanistan'ın sürgündeki hükümetinin yanına gitmeye çalışan Yunanların Türkiye'den geçmesine müsaade edilmesini ve savaş sırasında Ege sahillerine gelen sığınmacı Yunan vatandaşlarına sağlanan olanakları da eklememiz gerekir.

2. Savaşın Türkiye Sınırlarına Gelmesi ve İçte Alınan Bazı Tedbirler

Savaş devam ederken Bulgaristan orduları da Almanya'nın yanında savaşa katılmış ve Batı Trakya'yı işgal etmişlerdi. Artık savaşın Türkiye'nin sınırlarına, Edirne'ye yakın Yunanistan topraklarına kadar gelmiş olması Türk halkını da hükümetini de ciddi derecede endişelendirmekteydi.

6 BCA,030.10.179.235.12.BT12.11.1941

7 Cumhuriyet Gazetesi,4 Ekim(Birinciteşrin) 1941

8 Ulvi Keser, Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal,1939-1949, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010, 1.bs, s.221-306,

9 Cumhuriyet Gazetesi,21 Ocak 1942

10 Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak(ikincikanun)1941

11 Cumhuriyet Gazzetesi, 23 Mayıs 1942

Almanya'nın bir sonraki hedefinin, savaşa katılmayı kabul etmeyen ve tarafsız kalan, Türkiye olabilir düşüncesi ile geniş tedbirler alınıyordu.

Askeri, ekonomik, sosyal birçok yeni uygulama yapılmaktaydı. Trakya'da bulunan bazı devlet kurumları hizmetlerine devam etmek üzere ülkenin iç bölgelerine intikal ettiriliyordu. Örneğin Cumhuriyet Savcılıkları iç bölgelere getiriliyordu. Başvekalet Kararlar Dairesi'nin 2/15879 sayılı kararı ile *"Trakya'da bulunan Müddeiumumiler ile birlikte dahile getirilmesi icabeden evrak ve eşyanın nakilleri için Adliye Vekilliğince lüzum gösterilecek meblağın tahsisatının verilmesine...İcra Vekilleri heyetince 26 Mayıs 1941 Tarihinde karar verilmiştir"* diyerek Gizliliği 20.06.1994 tarihinde kaldırılmış kararname yayımlanmıştı.¹²

23 Kasım 1940 tarihinde İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, Kırklareli ve Kocaeli sınırları içerisinde siyasi durum gerekçesiyle bir ay süreli Örfi İdare (Sıkıyönetim) ilan edildi.¹³ Örfi İdare uygulaması savaşın sonuna kadar belirli sürelerle uzatılarak devam etti.¹⁴

Türkiye'nin, askere alma konusunda Osmanlı devleti döneminde başlayan ve milli mücadele döneminde aksamadan işlemiş güçlü bir geleneği vardır. Askere alım işlemleri hızlandırılmıştı. 1939-1941 yılları arasında bir milyonun üzerinde yeni askere alım işlemi yapılmıştır.¹⁵

15 Kanunisanı 1941 tarih-4708 Sayılı Resmi gazetede "Askerlik Kanununun beşinci maddesine muvakkat bir fıkra ilavesi hakkında kanun" başlığı altında yeni bir kanun yayımlandı.

Kanun No 1397 Kabul Tarihi 6/1/1941

Madde 1 –1111 maddesine ; "Muvakkat fıkra Halen silahaltında bulunan 1335 ve daha evvelki doğumlulardan muvazaf hizmete tabi eratin müddetleri birer sene uzatılmıştır."

Madde 2- Bu kanun neşri tarihinden müteberdir.

*Madde 3- Bu kanunun hükümlerini İcraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.*¹⁶

Askerlik kanununa yapılan bu ekleme Ocak 1941 tarihinde olmuştur. 1919 yılı yani o zaman Yirmi iki yaşında ve yirmi iki yaşından büyük, halen silahaltında olan, tüm askerlerin askerlik süresi bir yıl uzatılmıştır.

Yine 25 Nisan 1941 tarihli resmi gazetede de yayımlanan Kararname ile;

Madde 1,

a-Askerlik hizmetini yapmakta olan milli müdafaya aid olan iş yerlerinde tavzifi.

b-Yol mükellefiyetini bedenen ifa eden kimselerin nafıa işlerinde istihdamı.

*c- Meslek veya san'at mekteplerinde talebeye tatbiki mahiyette bazı imalat yaptırılması, kararları yayımlanmıştır. Madde daha da uzarak savaş dönemi gereklerine göre geniş kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır.*¹⁷ Askere alımlar da dönem içerisinde sürekli olarak yapılmıştır.

Bu dönem hakkında yapılan çalışmalarda verilen ayrıntılar konuyu daha anlaşılır hale getirmektedir.

Tüm Dünyada savaş devam ederken ülke içerisindeki ekonomik sıkıntının arttığı görmekteyiz. Askere alımla ilgili kararların mali anlamda da önemli bir yük yarattığının da belirtilmesi gerekmektedir. Nitekim bir erin teçhizatlı donatım masrafları 111 lira 70 kuruşa ulaşmaktaydı.¹⁸ Bu gerçeklik içinde 1939-1941 yılları arasında bir milyonun üzerinde mükellef silahaltına alınmıştı. Bazı önemli askere alım tarih ve şartları şöyleydi: 7'nci Ordu bölgesinde hiç talim görmeden silahaltına alınan 1318 (1902) doğumlu 5.200 er altı ay talim görmek üzere silahaltına alınmıştı. Yine, II. ve IV. Kolordu bölgesindeki beş tümen ile bazı birliklerin sefer durumundaki askeri ihtiyaçlarını takviye etmek için 1328 (1912) doğumlulardan başlamak üzere daha gençlere doğru silahaltına alımlar başlamıştı. Kararnameye 22 Temmuz 1940 tarihli ekleme ile VI, VIII. Kolordu birliklerinin harekât

12 BCA, 26.05.1941, 30.18.1-2 yer:95-45-4

13 Resmi Gazete, 28.11.1940 sayı 4672, kanun no:1196

14 Vakit Gazetesi, 23 Kasım 1940

15 Resmi Gazete,28.11.1940, sayı 4672 Kanun No:1196

16 Resmi Gazete, 15 Kanunisanı,1941, Sayı:4702

17 Resmi Gazete, 25.Nisan.1941, Sayı:4793

18 BCA: Fon 30.10 Kutu: 50 Dosya:322 Sıra: 4

durumuna göre tertiplenmeleri IX. Kolordu bölgeleri için de 1328 (1912) doğumlulardan başlayarak askerî alımların yapılması kararlaştırılmıştı. Aynı yıl içerisinde yedek subayların askere alınması için de düzenleme yapılmıştı. Buna göre, 05.06.1940 tarihli İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile barış zamanında teşkiline ihtiyaç duyulan 1327 (1911) doğumlu ve Altıncı Kolordu bölgesindeki yedek subayların silahaltına alınmaları kararlaştırılmıştı. II ve IV. Kolordu bünyesinde 14.000 kişi silahaltına alınmış ancak bu sayı yetersiz görülmüştü. Bu nedenle takviye için 1941 yılı Mart ayında 8.000 ihtiyat erinin daha silahaltına alınması kararlaştırılmıştı. Bazı bölgelerde ise yaş haddini aşmış yedek subaylar haber verme teşkilatında görevlendirilmek için silahaltına alınmıştı. Bu amaçla Amasra-Söke bölgesindeki hava haber verme teşkilatı için yaş haddini aşmış yedek subaylar ile mükellefiyet haricinde kalan er ve erbaşlar üç ay süre ile seferberlik kapsamında silahaltına alınmıştır.”¹⁹

Gayrimüslim azınlıklardan olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bu dönemde aynı tarihlere denk gelen şekilde, genelde bilinen ismiyle, “20 Kur'a Nafia askerleri”(Rumlar “İkosi İlikeis” diyorlar) olarak adlandırılan askere alma işlemi de bu kapsamda olmuştur. Sıkıyönetimin olduğu 1941 yılı Mayıs ayında başlayan uygulamanın “gizli bir karar ile” yapıldığını iddia eden yazarlar vardır.²⁰ Arşiv araştırmalarımda elde ettiğimiz, aynı dönemde 1994 tarih ve 03371 sayılı onayla alınan kararla gizliliği kaldırılmış, 25.02.1941 tarihli kararnamede, “Talim ve terbiye maksadile emsalleri celbedilerek talim gördükten sonra terhis edilmiş olan 1327,1328,1329 (1911-1912-1913) doğumlu ihtiyatlardan bakiyye kalan bu doğumlu eratin da silah altına celbedilmesi ve Milli Müdafâ vekilliğinin 25/2/1941 tarih ve 31518 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine icra vekilleri Heyetinin 25/2/1941 tarihli içtimasında kabul olunmuştur” kararı vardır.²¹ Yine gizliliği 20.06.1994 tarih 03371 sayılı onay ile kalkmış olan, 16 Nisan 1941 tarih ve 15604 sayı ile “...Erzurum, Kars, Selim hattı kenderek tahkimatı ile Demirkapı tahkimatı na devam için yeter miktarda er temin etmek maksadıyla, Trakya bölgesindeki ihtiyat erattan 1317'den 1322'ye doğumlu olanların celbi ve lüzumlu hayvan nakil vasıtası mübayaası kararı alınmıştır.”²² Kanaatimiz gayrimüslim vatandaşlarımızın askere alınmaları da 1941 tarihli alınan bu gizli kararlara göre yapılmış olduğu yönündedir. Bu kararlarda herhangi bir cemaat için ayrıma gidilmemiştir. Yıllar içerisinde Türkiye'deki azınlıklar üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, askere alınma işlemi bizzat yaşayanlar ve aile fertleri yaşayan azınlık mensupları ile yapılan röportajlarda, askere alma işlemi gayrimüslimlere yapılan bir ayrımcılık olarak anlatılmıştır.²³ Bazı araştırmacılara göre, 20 Kur'a askerlik azınlıkların kolektif benliğinde, 1942 yılında uygulanan Varlık vergisi uygulamasından daha “onur kırıcı” olarak yer alacaktır.²⁴ “Daha onur kırıcı” olarak anlatılması her ikisinin de onur kırıcı olduğu şeklinde olduğu bir kabulü göstermektedir. Halbuki nafia askerleri olarak adlandırılan kararın kanununun metninden, alınan gizli kararlardan bu yorumu çıkartmak mümkün değildir. Varlık vergisi ise, dünya savaşı ortamında alınmış ekonomik bir karardır ve yalnızca gayrimüslimlere değil kategoriye ayrılarak uygulanmıştır. Bu tür vergilerin savaşa katılmayan Avrupa ülkelerinde de alındığını biliyoruz.

Yine Amerikan Büyükelçiliği'nin 30 Eylül 1941 tarihli ve "Gizli" raporunda, Nafia Askerlerinin, askere alınış nedenleri ve kararın etkileri, başlığı ile;

10 Nisan 1941 tarihinde yayınlanan resmi seferberlik ilanını takiben İstanbul vilayetinde ikamet eden yirmi kur'a gayrimüslimler silahaltına alındılar; askeri veya yarı askeri inşaatlarda çalıştırılmak üzere Anadolu'nun muhtelif yerlerine sevk edildiler. Bu hususi seferberlik emriyle askere alınanların sayısı her ne kadar açıklanmadıysa da, güvenilir bir tahminle bu rakamın 30 bin civarında olduğunu göstermekte. Bedeni engelli olmalarını mazeret olarak gösteren askerler, şayet yürümelerine mazeret olacak bir engelleri yoksa seferberlikten muaf sayılmadılar. İstanbul bölgesinde ikamet eden 25 ila 45 yaş arasındaki Rum, Ermeni, Yahudi erkeklerin tamamının aniden askere alınmalarının ve bu kararın bugün itibarıyla halen meriyette olmasının, bu bölgenin iktisadi hayatı üzerindeki fark edilebilir bir

19 BCA, Fon: 30.18 Kutu: 86 Dosya: 39 Sıra: 9, BCA, Fon: 30.18.12 Kutu: 91 Dosya: 56 Sıra: 7, BCA, Fon: 30.18.12 Kutu: 92 Dosya: 73 Sıra: 12., BCA, Fon: 30.10. Kutu: 40 Dosya: 239 Sıra: 13., BCA, Fon: 30.18.12 Kutu: 94 Dosya: 26 Sıra: 4

20 Rifat N. Bali, 20 Kur'a Nafia Askerleri, 2008, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2008, 1.bs s.174

21 BCA, 30-18-1-2 yer: 94-14-6

22 BCA, 30-18-1-2, yer: 94-31-19 16.04.1941

23 Bali, R. age, Rıdvan Akar, Aşkale Yolcuları, Bilge Uluslararası Yayıncılık, İstanbul, 1999, 1.bs, s.19, Samim Akgönül, Türkiye Rumları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, 4.bs, s.99

24 Özgür Kaymak, İstanbulda Azınlık Olmak, Gündelik Hayatta Rumlar, Yahudiler, Ermeniler Libra Kitapçılık, İstanbul, 2018, 2.bs, s.49

etkisi olduğu aşikârdır. Harp sebebiyle zaten durgun olan piyasa gayrimüslimlerin ticari faaliyetlerden çekilmeleri neticesinde daha da durgunlaştı. Gayrimüslim askerlerin maruz kaldıkları davranışlar hakkındaki raporlar muhtelif. Çoğunun meşakkatlerle karşılaştıkları şüphesiz, zira bazıları çeşitli sebeplerden dolayı hiç askerlik yapmamıştı; çoğu da Türk askeri için tabii olan zor hayata alışık değildi. Şehrin rahat hayatından gelenler arasından birçoğu hastalandı ve bazıları hayat şartlarından dolayı vefat etti.”²⁵ yazılmıştır.

Bu notta dikkat çeken nokta, “...çoğu da Türk askeri için tabii olan zor hayata alışık değildi” cümlesidir. Buradan açıkça anlaşılan şey; askerlik Türkler içindi ve Türklere daha kolay geliyordu, gelmeliydi. Gayrimüslimler için asker olmak sıra dışı bir şeydir. Onlar “şehrin rahat hayatına alıştılar.” Ama o yıllar tüm dünya ve dolayısıyla Türkiye için de zor yıllardır. Her vatandaş taşın altına elini koymalıydı. Hükümette bu şekilde düşünülmüş ve karar almıştır.

Yine bu askere alım işleminin Avrupa'daki Yahudilerin Almanların temerküz kamplarına alınması ile benzeştirip faşist bir uygulama olduğu iddiaları da dile getirilmiştir.²⁶ Ancak askere alınanlar arasında Yahudi kökenlilerden başka Rum ve Ermeni kökenli vatandaşların da olması bu iddialarda ısrarcı olamamaları sonucunu doğurmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti bir kısım vatandaşına farklı davranarak, eşit vatandaş olan gayrimüslim vatandaşlarını askere almasaydı o zaman ayrımcı davranmış olurdu düşüncesindeyiz.

Askere alma şeklinin eleştirildiğini de görüyoruz. Önceden celp yazısı olmadan, haber verilmeden, ailelerinden habersiz olarak, yolda yürürken ya da iş yerlerine gelerek askere alındıklarını hatıratlarında, röportajlarda anlatmışlardır. Sıkıyönetim döneminde kanuna dayanarak yapılan bu sert uygulamaya Müslüman Türklerin de maruz kaldığını biliyoruz. Aslında tamamen habersiz ve hazırlıksız oldukları iddiası tutarlı görülmemektedir. Örneğin; Genelkurmay Başkanlığı tarafından, 1940 yılında okutulmak üzere müfredata eklenen, “Askerliğe Hazırlık Dersleri Hakkında Talimatname” hazırlanmıştı. Amacı gençliğin vatan savunması için savaşa hazırlanması olarak anlatılmış ve okul çağındaki gençlerin seferberlik durumunda ve öncesinde askerî bilgilere sahip olması için verilmesi düşünülen eğitim hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmişti. Bu konuda basın yoluyla yapılan çağrılar yapılmıştı. Akşam gazetesinin 14 Nisan 1941 tarihinde baş sayfasında “Vatandaş yarın harbe mecbur olacakmış gibi hazır ve metin olmak; sulh devam edecekmiş gibi soğukkanlı ve sakin bulunmak; bedbinlerin ve bozguncuların telaşına kapılmamak. Vazifemiz budur.”²⁷

Bu uygulama kapsamında; gayrimüslim ihtiyat askerlerine genel olarak yol yapımı hizmetlerinde, baraj inşaatlarında, (örneğin Ankara'da şimdiki Gençlik Parkının bataklık olan zeminini ağaçlandırmak gibi), Afyon, Karabük, Konya, Kütahya gibi Anadolu şehirlerinde görev verilmiştir.²⁸ Askere alınanlar kendilerine silah verilmediğini bu nedenle kendilerine güvenilmediğini hissettiklerini anlatmışlardır. Bir askerin silahaltına alınmasının maliyeti Yüz on bir (111) TL olarak hesaplanmıştı ki ekonomik olarak zor durumda olan Türkiye'nin bütçesine büyük maliyetler yüklediği aşikârdır. Bununla birlikte yüzyıllardır savaşan yani savaş tecrübesine sahip Müslüman Türk kökenli askerlere, kısıtlı imkânlarla sahip Devletin, silah vermesinin çok daha etkin, verimli olacağı düşünülürse, muharip tecrübelerine sahip olmayan gayrimüslimlerden silahlı asker olarak değil de yapabilecekleri diğer işlerde yararlanmak ayrımcı tavır olarak değerlendirilemez. Alman ordusu Türkiye'ye saldırsaydı onlara da temel silah eğitimi ve silah verileceği kesindir. Osmanlı ordusunda da subay veya er olarak askere alınan gayrimüslimlerin neredeyse tamamı yardımcı hizmetlerde görev yapmışlardı. Ayrıca konu ile ilgili çıkarılan kanunlarda bütün mesleklerle ilgili tedbirleri de görüyoruz. Yani silah verilmeden devletin verdiği görevleri yapan askere alınmış Müslüman Türk kökenli askerler mevcuttur.²⁹

Sıkıyönetim ilanından da anlıyoruz ki, Trakya'da ve Sovyetler Birliği sınırlarımızda teyakkuzda olmayı gerektiren bir durum vardı. Bazı yatılı okullar ve devlet daireleri Trakya'dan iç bölgelere gönderilmişlerdi. Alman saldırısı olursa bu bölgede veya yakın yerlerde yaşamakta olan Yahudi kökenli Türk vatandaşlarının, özellikle erkeklerin, ilk hedef olarak görülecekleri de Almanların Avrupa'daki ölüm kamplarından gelen haberlerden, uygulamalarından da anlaşılabilirdi. En

25 Bali, age,s.44

26 Bali, age, s.45

27 Akşam Gazetesi, 14 Nisan 1941

28 Cumhuriyet Dergisi, Pazar eki "20 Sınıf İhtiyat Olayı" Aralık,1999

29 BCA, Fon: 30.10. Kutu: 25 Dosya:141 Sıra: 10

azından 20-45 yaşlarındaki vatandaşların ülkenin iç kısımlarına gönderilmelerinin Almanlarla denge politikası gütmeye çalışan hükümetin, muhtemel saldırı durumunda, söze dökülmemiş bir tedbiri olması olasılığının da düşünülmesi gereklidir. Böyle üstü kapalı bir korumanın Fevzi Çakmak paşa tarafından yapılmış olduğunu düşünen gayrimüslim vatandaşlarımız da vardır.³⁰

Türkiye'nin savaş sırasında uyguladığı "varlık vergisi" hem Müslüman hem de gayrimüslimlere uygulanmış olmasına rağmen Yunanistan tarafından İstanbul'daki Rumlara uygulanan baskı olarak değerlendirilmiş ve Yunanistan'ın tepkisine yol açmıştır. Yunanistan'ın tavır azınlıklar arasında sermaye birikimi açısından en güçlü grup olduğu iddiasını da besleyen bir durumdur.

Sonuç

Türk hükümetleri tarafından, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan gayrimüslim vatandaşlar hakkında alınan kararlar ve yaşanan kabul edilemez, talihsiz olaylar yıllardır tartışılan konulardan olagelmıştır. 1934 Trakya olayları, Nafia askerleri, varlık vergisi kararı, 6/7 Eylül olayları, 1964 Yunan uyrukluları sınır dışı etme kararı gibi. Bir kısım aydın ve yazarlar, azınlıklarla ilgili konuları Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı bir hesaplaşma alanı olarak görmektedirler. Bahsedilen kararların, hiç bir somut delil gösterilemese de, yarattığı etkiler üzerinden değerlendirilerek, "ulus devlet" yaratılması için bir proje olduğu ve "sermaye transferi" yapılma kastını taşıdığı iddia edilmektedir. 20 Kur'a nafia askerleri kararı da aynı kategoridedir.

İkinci dünya savaşında işgale uğrayan Yunanistan'a insani gerekçelerle ve yaşamak için gerekli temel malzemelerin tedariki yoluyla, yardımına koşan ilk ülke Türkiye'dir. Savaşa girmemek için devrin süper güçlerine karşı büyük bir mücadele veren Türkiye'nin, aynı dönemde, genelde tüm gayrimüslimler ama özelde Rum kökenli Türk vatandaşlarına karşı planlı bir ayrımcılığa gitmiş olduğu iddiaları, temelsiz iddialar olmaktan ileri gitmemektedir. İkinci Büyük Dünya savaşına fiilen girmemeyi başarsa da her an saldırıya uğramak tehdidini yaşayan, büyük ekonomik zorluklarla mücadele ederken, resmi gazetede yayımlanan kanun ve kararlarla yaklaşık Bir milyon Üç yüz bin askeri silahlı almak zorunda kalmış bir hükümetin, 20-45 yaş arasındaki Müslüman Türk vatandaşlarını orduya aldığı düşünülürse, gayrimüslim olup yine 20-45 yaş arasındaki erkekleri ihtiyat kuvveti olarak askere alması ayrımcılık sayılamaz. Gayrimüslim Türk vatandaşı olup askerlik yapabilecek olanları askere almasaydı ayrımcı davranmış olurdu. Silah verilmediği gerçeği ise; "aşağılayıcı" bir durumu değil, ülkenin ekonomik zorluklar içerisindeyken, bin yıllardır savaşma yeteneğini haiz unsuruna silah vermeyi tercih ettiği, bir öncelik olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

Akşam Gazetesi, 14 Nisan 1941.

Armaoğlu, F. (1983), *20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bali, R. & Akar, R. (1999), *Aşkale Yolcuları*, İstanbul, Belge Yayınları

Bali, R. (2008), *Yirmi Kur'a Nafia Askerleri: II. Dünya Savaşında Gayri müslimlerin Askerlik Serüveni*. İstanbul, Kitabevi Yayınları

BCA,30-18-1-2 yer:94-14-6.

BCA, 26.05.1941, 30.18.1-2 yer:95-45-4.

BCA, Fon: 30.10. Kutu: 25 Dosya:141 Sıra: 10.

BCA, Fon: 30.18 Kutu: 86 Dosya: 39 Sıra: 9,

BCA, Fon: 30.18.12 Kutu: 91 Dosya: 56 Sıra: 7,

BCA, Fon: 30.18.12 Kutu: 92 Dosya: 73 Sıra: 12.

BCA, Fon: 30.10. Kutu: 40 Dosya: 239 Sıra: 13.

---

30 Cumhuriyet Dergi,agm,1999

BCA, Fon: 30.18.12 Kutu:94 Dosya:26 Sıra:4

BCA,030.10.179.235.12.BT12.11.1941.

BCA,30-18-1-2,yer:94-31-19 16.04.1941.

BCA: Fon 30.10 Kutu: 50 Dosya:322 Sıra: 4.

Cumhuriyet Dergi,agm,1999.

Cumhuriyet Dergisi, Pazar eki "20 Sınıf İhtiyat Olayı" Aralık,1999.

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak(ikincikanun)1941.

Cumhuriyet Gazetesi,21 Ocak 1942.

Cumhuriyet Gazetesi,23 Mayıs 1942.

Cumhuriyet Gazetesi,4 Ekim(Birinciteşrin) 1941

Cumhuriyet Gazzetesi, 23 Mayıs 1942.

Hart, B. L. (2015), II Dünya Savaşı Tarihi s.667, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Kaymak, Ö. (2017), İstanbulda Azınlık Olmak, Gündelik Hayatta Rumlar, Yahudiler, Ermeniler, İstanbul, Libra Kitapçılık

Keser, U. (2010), Kızılay Belgeleri Işığında Yunanistan'da Ölüm, Açlık, İşgal,1939-1949, Ankara, Kızılay Yayınları

Resmi Gazete, 15 Kanunisani,1941, sayı:4702.

Resmi Gazete, 25.Nisan.1941, sayı:4793.

Resmi Gazete, 28.11.1940 sayı 4672, kanun no:1196.

Resmi Gazete,28.11.1940, sayı 4672 Kanun No:1196.

Sander, O. (1973), Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973, Ankara, Siyasal Kitabevi

Sander, O.(2001), Siyasi tarih (1914-1994), Ankara, Siyasal Kitabevi

Vakit Gazetesi, 23 Kasım 1940.